

УДК 343.137.2

Л.В. Півненко

**НАЛЕЖНА ОРГАНІЗАЦІЯ ВЗАЄМОДІЇ
СЛІДЧОГО З ОРГАНАМИ ДІЗНАННЯ
В ХОДІ РОЗСЛІДУВАННЯ
КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВ**

Анотація. Розглянуто проблему щодо основних принципів і форм організації взаємодії слідчого з органами дізнання в ході розслідування кримінальних справ.

Ключові слова: слідчий, органи дізнання, взаємодія, принципи взаємодії, форми взаємодії.

Аннотация. Рассмотрено проблему относительно основных принципов и форм взаимодействия следователя с органами дознания в ходе расследования уголовных дел.

Ключевые слова: следователь, органы дознания, взаимодействие, принципы взаимодействия, формы взаимодействия.

Abstract. Proper organization of interaction between an investigator with the authorities in the investigation of criminal cases We consider the problem on the basic principles and forms of interaction between an investigator with the authorities in the investigation of criminal cases.

Key words: investigator, investigative bodies, interaction, principles of cooperation, forms of interaction.

Досудове розслідування кримінальних справ покликане забезпечувати швидке і повне розкриття злочинів, притягнення до кримінальної відповідальності осіб, які вчинили злочин, і створення необхідних умов для правильного і всебічного розгляду кримінальної справи в суді. Найбільш актуальним напрямком виконання цих завдань є підвищення ефективності роботи слідчого. Слідчий завжди знаходиться на передньому краї боротьби зі злочинністю. Від результатів його діяльності залежить успішність виконання завдань кримінального судочинства в цілому. Слідчим надто часто доводиться зіштовхуватися зі злочинами, розслідування яких вимагає неабияких організаторських і творчих зусиль, наполегливості та ініціативи.

Водночас на сьогоднішній день слідчий знаходиться в таких умовах, при яких його знання, енергія і досвід не повністю використовуються для потреб слідства. Багато часу слідчий затрачає на так звану технічну роботу (виклик осіб для провадження слідчих дій, технічне оформлення кримінальних справ, складання різного роду звітів, тощо). Очевидним є те, що підвищення ефективності функціонування органів досудового слідства України пов'язане в першу чергу з подальшим удосконаленням і розвитком узгодженої діяльності органів досудового слідства і органів дізнання, направленої на швидке розкриття злочинів. Тільки така діяльність є безперечною умовою всебічного, повного і об'єктивного розслідування злочинів. Діяльність правоохоронних органів з розкриття і розслідування злочинів може бути ефективною тільки тоді, коли взаємодіють усі структурні підрозділи в умовах швидкого реагування на вчинені злочини і поліпшення процесу доказування.

Питання щодо належної організації взаємодії слідчих і органів дізнання при розслідуванні кримінальних справ як основного чинника підвищення ефективності розслідування і попередження злочинів завжди привертала увагу вчених-процесуалістів. Зокрема дослідженням цих питань займалися А. Балашов, Б. Вікторов, В. Клименко, І. Малютін, А. Чувилев та інші. З огляду на складність питання, на специфіку діяльності слідчого і органів дізнання вони залишаються актуальними і на сьогоднішній день, оскільки не знайшли належного науково-практичного аналізу і вирішення.

У сучасних умовах слідчий не може працювати один. Не дивлячись на персональну відповідальність слідчого за кримінальну справу, яка знаходиться в його провадженні, розкриття злочинів все більше становиться колективною діяльністю, успіх якої тісно пов'язаний з належною організацією взаємодії слідчого і органів дізнання [1].

Розкриття злочинів, як зазначає Б. Вікторов, – це колективне завдання слідчого апарату і оперативних працівників. Від їх злагодженої, цілеспрямованої і кваліфікованої роботи залежить розкриття злочинів. Загальновідомо, що найбільш ефективний метод у цій роботі – негайно реагувати на повідомлення про злочини і під керівництвом слідчого організувати розшук злочинця по «гарячих слідах» [2].

Багаторічний досвід діяльності правоохоронних органів свідчить про те, що належна організація взаємодії слідчого з органами дізнання є однією з основних умов успішної боротьби зі злочинністю. Процесуально й тактично правильно

організована взаємодія цих органів дозволяє об'єднати, та на цій підставі більш ефективно й раціонально використати їхні кримінально-процесуальні й оперативно-розшукові можливості для вирішення завдань кримінального судочинства (ст. 2 КПК України).

Органи дізнання і органи досудового слідства є складовими елементами системи кримінального судочинства. Наразі вони виступають і як її самостійні підсистеми, які можуть функціонувати в двох режимах – самостійно, вирішуючи завдання, які стоять перед ними з допомогою наявних у них засобів і методів, а також спільно, об'єднавшись для вирішення загальних завдань [3].

Чинне кримінально-процесуальне законодавство містить норми, які регламентують правовідносини слідчого й органів дізнання. Разом з тим окремі положення їх узгодженої діяльності, що мають важливе практичне значення, залишаються поза увагою законодавців і не знаходять свого законодавчого закріплення.

Незважаючи на поширеність застосування терміна «взаємодія», до сьогодні не існує загальноприйнятого його визначення. Термін «взаємодія» не зустрічається і в нормах кримінально-процесуального законодавства, які містять в собі загальні положення і регламентують взаємовідносини органів досудового слідства і дізнання при розслідуванні злочинів. Але в цілому він вдало відображає сутність узгоджених дій цих органів [4].

На думку В. Шамрая, І. Олійника, взаємодія – це взаємозалежна, узгоджена за місцем і часом діяльність кількох суб'єктів, спрямована на виконання загального завдання зміцнення законності й правопорядку і боротьбу зі злочинністю. Такий взаємозв'язок чи взаємні дії можливі за наявності певних умов. По-перше, у взаємодії мають брати участь не менше як два суб'єкти. Це означає, що кожен із учасників має ясно усвідомлювати, що він є суб'єктом взаємодії і виконує покладені функції разом з іншими суб'єктами. З цього положення випливає наступна умова – спільність цілей і завдань для всіх учасників взаємодії. Роз'єднаність призводить до втрати змісту взаємодії. Говорячи про єдність завдань і цілей, необхідно зазначити, що зміцнення законності і правопорядку, боротьба зі злочинністю є єдиним завданням для всіх правоохоронних органів, у тому числі і органів досудового слідства і органів дізнання [5].

Взаємодія передбачає чітке розмежування прав і обов'язків слідчого і працівника органу дізнання. Кожний із них діє в рамках своєї компетенції специфічними засобами і методами, прагнучи до єдиної цілі – досягнення найбільш ефективних результатів при вирішенні завдань кримінального судочинства.

Не дивлячись на спільність завдань у боротьбі зі злочинністю і на об'єднання зусиль у їх вирішенні, кожний із цих державних органів залишається самостійним державним органом, який діє в межах своєї компетенції. Взаємодія слідчого і органу дізнання в ході провадження по кримінальній справі не означає їх службового підпорядкування, злиття процесуальної і оперативно-розшукової діяльності [6].

Взаємодія органів досудового слідства і органів дізнання здійснюється відповідно до правових норм, які базуються на конституційному положенні про діяльність усіх правоохоронних органів держави на основі законності. Запровадження цього принципу в життя в процесі взаємодії означає, що воно має ґрунтуватися на суворому дотриманні і виконанні кримінально-процесуального закону, а також законів і

підзаконних актів, що регулюють як спільну діяльність, так і порядок функціонування кожного органу окремо [7].

До загальних положень, на яких повинна будуватися взаємодії слідчого з органами дізнання, відносяться:

- організація і здійснення узгодженої діяльності слідчого і органу дізнання у відповідності з положеннями кримінально-процесуального законодавства і вимогами міжвідомчих нормативних актів, які регулюють підстави і порядок взаємодії; загальні і взаємні обов'язки учасників взаємодії;

- досягнення цілей взаємодії інтегрованими в єдиний процес розкриття і розслідування злочинів узгодженими діями учасників, які виконують різні функції і наділені різними повноваженнями;

- керівна роль слідчого при визначенні в межах його компетенції характеру завдань, які підлягають вирішенню в результаті провадження оперативно-розшукових заходів;

- самостійність співробітників органів дізнання в виконанні поставлених перед ними слідчим завдань і виборі методів їх виконання;

- здійснення узгодженої діяльності слідчого і органів дізнання на підставі оперативного і повного обміну процесуальною і оперативною інформацією з метою її використання у вирішенні спільних завдань;

- відповідальність слідчого і співробітника органу дізнання за своєчасність і повноту взаємного інформування про дані, які являють службовий інтерес;

- повна процесуальна самостійність слідчого при виконання ним слідчих дій і визначенні варіантів використання оперативної інформації.

Ефективність взаємодії слідчого і органів дізнання багато у чому залежить від форм взаємодії, відповідності приписам закону і відомчим нормативним актам, урахування рекомендацій, які відпрацьовані кримінально-процесуальною і криміналістичною теорією. Вибір конкретних форм взаємодії обумовлений слідчою ситуацією, що створюється в кримінальній справі, а отже, залежить від слідчого, реалізується за його ініціативою і під його контролем.

Як правило, форми взаємодії поділяють на процесуальні і організаційні. Процесуальна форма взаємодії – це правовідносини, які виникають у процесі застосування кримінально-процесуальних норм, що визначають підстави і порядок співробітництва органів досудового слідства і дізнання (вказівка, доручення, окремі доручення).

Організаційна взаємодія – це співробітництво слідчого з органом дізнання як у кримінальній справі, так і поза її межами, регламентована відомчими нормативними актами (спільне планування слідчих та оперативно-розшукових заходів, обмін інформацією за повідомленням про вчинені або підготовлювані злочини, координація слідчих дій та оперативно-розшукових заходів, спільний аналіз причин та умов, що сприяють вчиненню злочинів) [8].

Форми взаємодії бувають різними і відповідно до чинного кримінально-процесуального законодавства можна виділити такі: виконання органом дізнання доручень і вказівок слідчого про провадження слідчих дій; виконання органом дізнання доручень і вказівок слідчого про провадження розшукових дій; сприяння органу дізнання при провадженні окремих слідчих дій.

На практиці у ході взаємодії слідчого і органу дізнання широко застосовуються такі непроцесуальні форми: а) спільне планування слідчих та оперативно-розшукових заходів; б) обмін інформацією за повідомленнями про вчинені злочини та злочини, що готуються, а також з інших питань слідчої й оперативно-розшукової діяльності; в) координація слідчих дій та оперативно-розшукових заходів; г) спільний аналіз причин і умов, які сприяли вчиненню злочинів та інше.

На превеликий жаль, на сьогодні існує ціла низка причин, які призводять до низької ефективності взаємодії слідчого і органів дізнання. До них можна віднести: недосконалість професійних знань; неналежне виконання доручень, вказівок, порушення строків, передбачених законом; недостатній обмін інформацією, байдужість, велика завантаженість слідчих та працівників органу дізнання; ігнорування керівної ролі слідчого в ході розслідування кримінальної справи; неякісна робота працівників органів дізнання [9].

Необхідно зазначити, що основним суб'єктом взаємодії є слідчий. Вибір слідчим форми взаємодії з органом дізнання є його процесуальним рішенням. Процес прийняття останнього передбачає оцінку ситуації, що склалася в процесі провадження досудового слідства, вибір конкретної форми взаємодії, процесуальне оформлення рішення і контроль за його реалізацією.

Необхідність прийняття слідчим процесуального рішення про його взаємодію з органом дізнання зумовлюється з одного боку, ситуацією, що склалася, а з другого – доцільністю вибору тієї або іншої форми взаємодії. Воно повинно бути мотивованим, тобто у ньому мають бути обґрунтовані необхідність і доцільність обрання даної форми взаємодії. Відсутність мотивування ускладнює розуміння оперативним працівником органів дізнання завдань і мети взаємодії, що негативно впливає на її ефективність [10].

У якій би формі не здійснювалась взаємодія слідчого і органу дізнання, вона повинна відповідати двом основним умовам: це чітке розмежування функцій суб'єктів з урахуванням їх компетенції, та взаємна погодженість рішень і дій слідчого та органу дізнання. Єдність цих умов та їх дотримання є гарантією ефективності взаємодії слідчого і органу дізнання у вирішенні завдань кримінального судочинства.

Слідча практика вказує на те, що незалежно від того, в якій формі здійснюється взаємодія, успіх при цьому досягається тільки в тому випадку, якщо узгоджена діяльність слідчого і органів дізнання основана на суворому і неухильному дотриманні норм кримінально-процесуального законодавства. В деяких випадках навіть незначні ухилення і помилки негативно впливають на розкриття злочинів, а інколи призводять і до порушення закону. Тому вирішення питань належної організації взаємодії слідчого з органами дізнання в ході провадження досудового розслідування сприятиме підвищенню ефективності діяльності органів досудового слідства при розслідуванні кримінальних справ.

Важливо, щоб рішення слідчого з організаційних питань відповідали вимогам погодженості в роботі усіх осіб, які мають відношення до розслідування злочинів, і приймалися з урахуванням тактичних і методичних правил про виконання тих чи тих слідчих та оперативно-розшукових дій.

Література

1. Статкус В. Ф. Раскрытие преступлений – важнейшее средство борьбы с преступностью // Государство и право. – № 4. – 1998. – С. 66–73; **2.** Викторов Б.А. Следственный аппарат органов охраны общественного порядка. – «Социалистическая законность». – № 4. – 1968. – С. 12; **3.** Гришин Ю., Семенов А. О Системном подходе к определению современной модели взаимодействия следователя и органа дознания. Актуальні проблеми кримінального судочинства України. – Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції. – 21 листопада 2003 року. – Донецьк. – 2004. – С. 106; **4.** Балашов А. Н. Взаимодействие следователей и органов дознания при расследовании преступлений. – М., 1979. – С. 7; **5.** Шамрай В., Олійник І. Поняття і суть взаємодії, її значення. // Прокуратура. Людина. Держава. № 1(31). – 2004. – С. 60–67; **6.** Козусев А. Надзор за исполнением законов в оперативно-розыскной деятельности. – Законность. – 1997. – № 2. – С. 20; **7.** Клименко В. Взаємодія органів дізнання зі слідчими військових прокуратур при провадженні розслідування // Право України. – № 3. – 2000. – С. 60–64; **8.** Чувилев А. А. Взаимодействие следователя органов внутренних дел с милицией. М., 1981. – С. 3–8; **9.** Малютін І. Взаємодія органів попереднього слідства у зупинених кримінальних справах як одна із форм боротьби зі злочинністю // Право України. – № 4. – 2000. – С. 73–77.; **10.** Грошевий Ю. М. К вопросу о функциях внутреннего убеждения следователя // Актуальные проблемы дознания в советском уголовном процессе. – К., 1984. – С. 62–70.